

internationales literaturfestival berlin

EN HISTORIE TIL EUROPA.

Hvilken børne- og ungdomslitteratur har Europa brug for?

PANORAMA

03	AZOUZ BEGAG Et Nyt Europa	13	GERALD JATZEK Hey Diddle Diddle: Om Børnelyrikkens Modernitet
05	CHEN JIANGHONG Billedbøger Som Kulturambassadører	16	JAN DE LEEUW En Eksperimentel Dans
06	MARIANA CHIESA MATEOS Bøger Bygger Broer	17	URI ORLEV Bøger, En Gave For Livet
08	IWONA CHMIELEWSKA Forglemmigej	20	MARIA POPYANNI Som Et Sandkorn I Europa
10	GABRIELA CICHOWSKA Slow Books	23	MARIA PARR Børn Har Brug For Historier
11	TENDAI HUCHU Den Første Kærlighed	24	IVA PROCHÁZKOVÁ Drømme Overvinder Grænser
12	ADAM JAROMIR Ubeskrivelig Smuk	26	JANNE TELLER For Det Gode I Os
		28	ROBERT PAUL WESTON Bøger Med En Vision – For Aktualiteten Af Klassikeren »Momo« Af Michael Ende
		30	FLOORTJE ZWIGTMAN Tag dem alvorligt!

AZOUZ BEGAG ET NYT EUROPA

I mere end 20 år har jeg skrevet for børn og unge. Ved arrangementer i forbindelse med mine bøger er mødet med unge mennesker med migrationsbaggrund specielt vigtigt for mig. Da jeg ved en oplæsning i går stod på scenen i Berlin Festspillenes Hus foran 800 skoleelever, talte jeg engelsk, fransk, tysk, tyrkisk og arabisk. Jeg talte direkte til de unge af forskellige nationaliteter. De tyrkiske unge så en muslimsk forfatter i mig, de mørklødede unge en afrikansk forfatter og de unge, som var kommet i forbindelse med franskkursus en fransk forfatter.

Jeg synes det er en skam, hvis der kun kommer tosprogede skoleklasser til mine oplæsninger. Det er vigtigt for mig, at der også er klasser til stede, hvis elever kun taler deres eget modersmål. Til dem siger jeg så altid: »Det er ikke noget problem, hvis I ikke kan tale fransk. Det er tilstrækkeligt, hvis I taler jeres eget sprog. Jeg kan alligevel godt forstå jer. Og I mig.« Ved alle oplæsninger er indholdet af den fortalte historie afgørende og ikke det sprog, den fortælles i. Og hvad der ikke formidles via sproget, formidles via emotioner. På den måde opstår der et forhold mellem mig og eleverne. Efter oplæsningerne kommer de ofte hen til mig og siger på deres modersmål, at de ganske vist ikke kan tale fransk, men alligevel har forstået alle mine ord.

Jeg er klar over, at mange unge ikke bryder sig om at læse og synes, at klassiske oplæsninger er kedelige. Derfor forsøger jeg ved mine oplæsninger at være en troldmand: »I skal ikke være bange!«, siger jeg. »Jeg er ikke en forfatter, jeg er kun en tryllekunstner. Leg med mig, så leger jeg med jer.«

Ved oplæsningen i går i Berlin Festspillenes Hus fortalte jeg en historie om mine forældre, som begge var analfabeter og ikke kunne tale fransk. En skønne dag kom jeg hjem fra skole. Min far, som ikke kunne læse, havde for første gang en bog i hånden. »Azouz, kom lige her hen til mig«, sagde han, og spurgte mig, mens han holdt bogen i hånden: »Hvad er det?« »En bog«, sagde jeg. »Nej«, svarede han mig. »Jo, far, det er en bog«, insisterede jeg. »Nej, Azouz«, fik jeg som svar. Min far ville forklare mig noget filosofisk. »Far, jeg forstår ikke, hvad du mener.« Han slog op midt i bogen, lavede en flagrende bevægelse med den og sagde: »Tænk dig om, min dreng. Hvad er det?« »En flyvende bog«, svarede jeg. Han rystede på hovedet. Endelig kom jeg på løsningen: »En fugl!« »Ja, det passer, min søn.« Min far, en analfabet, som ikke talte et eneste ord fransk, forklarede mig, at en bog har mulighed for at forvandle sig til en fugl. En fugl, som kan rejse bort fra sin elendighed for så at være fri. Min far forklarede mig, at litteratur forærer én frihed. Også

jeg er blevet fri ved hjælp af litteratur. Min far døde ludfattig som analfabet. Men takket være ham forstod jeg allerede i en alder af bare seks år, hvilken værdi bøger har. Nøglen til integration er litteratur og evnen til at kunne læse den. At lære børn at læse er ikke kun forældrenes opgave, men også lærernes. De kan formidle glæden ved at læse og således blive til læsningens ambassadører. For en elev kan det at røre ved en bog, det at eje en bog, det at læse en bog være noget, som forandrer ens liv varigt. Og lærere er i den afgørende position, at de formidler den vidunderlige funktion, bøger har.

Men hvor er forbindelsen mellem Europa og litteratur for børn og unge? Europa eksisterer ikke for mig. Nationalstater som Storbritannien, den Tjekkiske Republik eller Frankrig eksisterer for mig. Der findes efter min mening heller ikke en europæisk børne- og ungdomslitteratur. Der findes børne- og ungdomslitteratur fra Storbritannien, den Tjekkiske Republik, Frankrig og andre lande. Ligeledes findes der ingen europæiske unge. Der findes unge fra lande som Storbritannien, den Tjekkiske Republik eller Frankrig. Hvert land har sit eget sprog, sin egen kultur. Nationer har stadig stor indflydelse på vores identitet. Og disse nationale identiteter udgør rigdommen ved det, vi kalder Europa. Europa, det er også mangfoldigheden af forfattere fra forskellige nationer. Forlag og oversættere, der bevirker, at mange mennesker kan opleve denne rigdom, er af stor betydning for, at der kan opstå en følelse af, at der eksisterer et europæisk tilhørsforhold. Europa har et litterært ansvar for at sætte fokus på denne mangfoldighed og gøre den synlig. Tiden, hvor Berlinmuren fandtes, har de unge mennesker her i Tyskland, her på den internationale litteraturfestival berlin, ikke været med til at opleve. De er en ny generation i et nyt Europa. Nu er tiden kommet for at bygge dette nye Europa, også en børne- og ungdomslitteraturs Europa. Jeg ved, at det er vanskeligt, men det er forældres, læreres, forlags, oversætteres og institutioner som den internationale litteraturfestival berlins ansvar at fremme denne nye europæiske børne- og ungdomslitteratur.

[Sammenfattet af Christoph Peter, på baggrund af udtalelser fra Azouz Begag ved en offentlig diskussionsrunde om emnet »En historie for Europa – Hvilken børne- og ungdomslitteratur har Europa brug for?«, den 15.9.2012 på den 12. internationale litteraturfestival berlin.]

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

CHEN JIANGHONG BILLEDBØGER SOM KULTURAMBASSADØRER

Vi lever i den moderne verdens konsumsamfund og det er tvingende nødvendigt for os at forstå, at dét at læse åbner op for vores fremtid og hjælper med til at bevare vores kultur.

Vi ved, at vi fremmer børns fantasi og kreativitet, hvis vi tidligt giver dem gode bøger at læse.

Billedbøger, især de fint illustrerede, hjælper vore børn med at tilbagelægge vejen fra billede til ord og at udvikle de kognitive strukturer, som de har brug for, så de kan forstå den reale verden.

Den gode gamle billedbog vokser op sammen med os og bliver ved med at være vores. Hele livet. Den er tidløs. Den bliver aldrig gammel.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

MARIANA CHIESA MATEOS BØGER BYGGER BROER

Jeg holder af bøger, som ikke ubetinget er erklærede børne- eller ungdomsbøger. Som hører til en bredere anlagt genre, nemlig bøger for alle. Jeg kan bedre lide bøger, for hvis forfattere det mere drejer sig om historien, de vil fortælle, end om hvem det præcist er, der vil komme til at læse den. Bekymringen om, hvilket publikum bogen nu henvender sig til, er snarere et udtryk for forlagsindustriens interesser, deres kategoriseringskult og markedsøkonomiske aspekter.

Jeg anser så mange forfatter for fundamentale og nødvendige, at det ville være uretfærdigt at nævne nogen af dem her og andre ikke, især da der heldigvis altid vil findes vidunderlige grundlæggende bøger, som jeg ikke har læst og måske aldrig vil komme til at læse og derfor aldrig vil kunne anbefale.

I de år, hvor grundlaget for mine afgørelser om mit fremtidige liv blev lagt, gav min mor og min bedstemor mig bøger at læse, som de selv engang havde læst, og med disse bøger lod de mig tage del i deres barndom, de gav mig en arv.

En slags imaginær trekant blandt de europæiske værker udgjorde [i den rækkefølge de blev læst] først »Den lille havfrue« af Hans Christian Andersen, derefter »Den lille prins« af Antoine de Saint-Exupéry og til sidst »Anne Franks dagbog«.

Under militærdiktaturet i Argentina blev sågar sange og bøger forbudt, ja komplette oplag blev beslaglagt, for derefter at trække dem ud af omløb.

»Anne Franks dagbog« læste jeg i det efter sigende sikre ly på mit værelse derhjemme, mens sirenerne hylede om aftenen og bekendtgjorde udgangsforbuddets begyndelse og senere skuddene, skrigene, hulkene.

Jeg var stadig ung nok til at være uberørt af visse ting, som de voksne endnu ikke havde forklaret mig. Og samtidig gammel nok til lidt efter lidt at forstå.

Jeg var lige så gammel som Anne Frank, da hun begyndte at skrive sin dagbog. Og kun få år senere begyndte jeg at skrive min egen.

Mit behov for at få bestemte ting at vide, var mægtig stort, og mens jeg læste »Anne Franks dagbog«, begyndte jeg at finde svarene og at stille nye spørgsmål. Spørgsmål om en verden, som var alt andet end et fredeligt sted og i hvilken der måtte ske noget, så den kunne ændre sig.

Men frem for alt byggede læsningen af dagbøgerne en bro til disse andre mennesker, som i tid og rum var så langt fra mig.

Jeg oplevede det, jeg læste, som om Anne Frank talte til mig. Her og nu. Og hun talte også til mig. Og jeg ville være veninde med hende. Og gemme hende på mit værelse, hvor ingen ville lede efter hende. For det var, som om Anne boede lige henne om hjørnet. Til skuddene så en nat var helt tæt på. De kom fra huset lige henne om hjørnet. Og ingen kunne sove mere, ingen gik udenfor. Det var også blevet os forbudt. Af militæret og af politiet. Den næste morgen var der ikke længere nogen i det skændede hus. Hvem ved, tænkte jeg, måske havde Anne boet der. Den morgen herskede der kun bestyrtelse, vrede og afmagt. Og jeg følte, at jeg ikke længere var barn. Og siden den tid har ordene subversion, terror, undergrund og repression været ét i mit hoved. Somme tider forestiller jeg mig Europa som en elskværdig gammel kone med de første tegn på senilitet; glemsom og lidt fortabt. Hun kan ikke genkende sig selv i de andre, er bange for fremmede. Frygter, at man vil tage noget fra hende... Intet fremtidigt samfund hverken kan eller bør bygges op uden erindring. Uden erindring vender fortiden tilbage og truer med nye former for diskriminering og racehad. Det er dejligt, når historier ender godt, men frem for alt bør de vise os menneskekærlighedens veje, tolerancens broer, respektens stier og glædens vinduer, med eventyrlyst, fantasi og viden, som man finder det i de dejligste bøger, hvilke i fremtiden skal læses, betragtes og realiseres. Sådanne bøger synes jeg er nødvendige. Bøger der går ind for frihed, for retfærdighed, for tolerance og for kærlighed i dens mest forskellige former; kærlighed til andre mennesker, såvel som til jorden og havene, som holder os i live.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

IWONA CHMIELEWSKA FORGLEMMIGEJ

»Blumkas Tagebuch« ser måske ved første øjekast ud til at være let lektüre, men den giver læserne mulighed for at supplere og videreudvikle dens indhold. Ved konceptionen har jeg lagt stor vægt på en næsten matematisk præcision, så at alle kan supplere variablerne i den komplicerede konstruktion af ord og billede med egne løsninger.

Er Blumka en historisk figur eller ren fiktion? Heller ikke det kan man udtale sig om med sikkerhed. Krigen og tidens tand har udvisket mange spor. Af de utallige tekster, som Janusz Korczak har efterladt, og af hans venners og elevs erindringer, har jeg rekonstrueret et udsnit af hans uigenkaldelige tabte verden, i hvilken fakta blandes med sandsynlige hændelser, reale begivenheder med de over Dom Sierot svævende ønsker og drømme. Jeg gør brug af mit privilegium som forfatter til at beskrive Korczak og hans børn på min egen måde. Samtidig gør jeg mig umage for ikke at overskride de af mig engang fastlagte grænser, hvilket både billedbogens »love« og det vanskelige emne kræver. Min heltindes korte, lapidariske sætninger skal suppleres og videreudvikles af billedet – et billede, som somme tider afslører mere og er mere dramatisk end ordene selv.

I anden del af bogen er siderne designet efter et skema, som skal tjene til at gøre budskabet klarere. De opdragelsesmæssige principper, som Korczak har formuleret i sine skrifter, gengives her af et barn. Den store humanists kloge, altid aktuelle ideer, som handler om en kærlig omgang med børn, lyder som en slags dekalog, som man kan blive ved med at fremsige igen og igen. Portrætterne af Korczak er udformet på baggrund af de få bevarede fotografier. Hans kittel, der igen og igen dukker op i minderne om doktoren, har jeg dyppet i en lysende blå farve. Har denne farve noget at gøre med forglemmigejerne, blækket, kosmoset og det absolutte? Interpretationen overlades til betragteren. Hvilken rolle spiller det mægtige træ, som til sidst er rykket op med roden? Hvorledes skal »Tysktimen«, som begynder i september, interpreteres? Hvorfor har søstjernen seks arme og den hvide lilje, som den lille Pola tager med hjem, ligeså mange blomsterblade?

Første del af »Blumkas Tagebuch« beskriver Dom Sierots levende børns verden og de der gældende regler, festdage og lege, som doktoren fandt på for dem. Ét af børnene holder jeg særlig meget af; den lille Kiesel. En sådan dreng, som bar kullene i sin natpote, har virkelig eksisteret. Ligesom Stasiek, en eksemplarisk og hjælpsom elev, som doktoren engang forærede en flyvetur over Warszawa. Børnene havde deres egen skuffe, som ingen

måtte kigge i uden at spørge. For at de senere skulle kunne omgås rigtigt med penge, havde de lejlighed til at arbejde i et af værksstederne i Dom Sierot og tjene lidt lomme penge. Fru Stefa blev også hos dem helt til slut, hun ledede sammen med Korczak Dom Sierot i de tredive år, det eksisterede. Den historiske sandhed blandes ganske vist her og der med lidt fiktion, men den kommer altid til udtryk i billederne, i de talrige metaforer og symboler. De linjerede, gulnede sider i dagbogen, som Blumka i begyndelsen bruger til at bevare sine oplevelser i, bliver selv til billeder. Disse og andre gulnede, slidte materialer, som jeg har anvendt til mine collager, har jeg samlet sammen i måneders arbejde. Det er autentiske fragmenter af gamle hæfter, aviser, bogbind, emballager og stof, som man i sin tid forede kufferter med. Med omhu har jeg også samlet gamle fotografier fra tiden før krigen, som jeg så har orienteret mig efter i gengivelsen af detaljer som tøj, frisurer og andre autentiske ting. Jeg har igen og igen betragtet børnene fra Dom Sierots ansigter og forsøgt at gætte deres tanker og drømme.

Blumka, »Lille blomst«, fører os igennem denne verden. Hun skriver dagbog i et enkelt barnligt sprog, som dog berører vigtige emner. Hun fik tilladelse til det af doktoren, da han stillede barnet på samme plan som de voksne. På et af billederne vander hun ægte visnede forglemmigejer, som på den måde vækkes til live i bogen. For at vi ikke skal glemme. Hendes pens stålfjeder forvandler sig til sidst til Jad, en pegepind af sølv, som man anvender i synagoger, så man ikke berører den hellige skrift, når man læser i den. Jeg berører ikke, hvad der senere skete. Det kan jeg ikke. Men det glæder mig, at jeg har haft mulighed for at mindes de lykkelige, skønt også på mange måder vanskelige tider i Dom Sierot før krigen. For i en bog kan man lade de lykkelige børn gynges videre, ligesom man kan lade kirsebærrene dingle der for altid, i den smilende doktors ører.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

GABRIELA CICHOWSKA SLOW BOOKS

Et sted i Sydney: En lille dreng vågner op, spiser sin morgenmad og går med sine forældre ud for at købe ind i det nærmeste supermarked. Samtidig tager en anden lille dreng i en lille landsby i Marokko, efter at morgenritualet er udført, af sted med sin familie til basaren, hvor livet pulserer. Ved første øjekast ser de to verdener, som præsenteres i denne bog, ikke ud til at have noget med hinanden at gøre. Men lidt efter lidt mærker vi dog, at de ikke eksisterer ved siden af hinanden uden sammenhæng, men gensidigt gennemtrænger hinanden.

»Mirror« er to bøger i én [den australske fortælling bladres fra højre til venstre, den marokkanske modsat]. Bogen er som en bro, via hvilken de unge læsere kan erfare, at menneskene over hele verden ligner hinanden i deres behov og ønsker. Uafhængigt af rejsepassets farve vil de elskes af deres familie og venner og samtidigt høre til en større familie, nemlig samfundet.

Naturligvis kan man ikke skabe en bog med sådan en dybde, fremragende fortælle teknik og virtuositet [mesterlige collager, som sætter de mest forskellige materialer sammen: sand, jord, ler, farver, planter, papir, stof, uld, blik og plast] på kort tid. Jeannie Baker selv kalder sine bøger »slow books«, de opstår organisk, lag for lag, modnes langsomt som et skrumpet æble, uden hensyntagen til gartnerens ambitioner. »Mirror« er uden tvivl en velsmagende og nærende frugt, som burde klare at komme på bordet verden over, ikke kun på Europas multikulturelle samfundsbord.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

TENDAI HUCHU DEN FØRSTE KÆRLIGHED

Ray Bradbury døde i år. Han blev 91 år og syntes aldrig at være blevet helt voksen. I hvert fald ikke for sine fans. Hans værk er ungt og friskt. Det er en sand fornøjelse at læse hans bøger. Jeg kan kun indtrængende anbefale Europas ungdom at læse hans klassiker »Fahrenheit 451«, for denne roman er i enhver henseende magisk. Det er en vidunderlig historie, som fører læserne ind i en anden verden, rusker dem vågen, hvirvler dem rundt, fængsler dem og gør dem åndeløse. Og dog er det en dystopi: I en ikke alt for fjern fremtid bliver bøgerne brændt af brandvæsenet, for det er i grunden det, som man forventer af »brandmænd«. Eller hvad? Protagonisten, Guy Montag, er brandmand. Han går ind i folks huse og brænder bøger. Lovene i hans univers foreskriver det og Guy Montag er en lovlydig borger. Den, der læser bogen, forstår, hvor vilkårlige de love er, som menneskene laver, og begynder at sætte spørgsmålstejn ved alting og dermed at blive til et bedre menneske. Bradbury lærer os, at når alt kommer til alt er samvittigheden dét der betyder noget i dette liv og i en verden fuld af bigotteri, dogmatisme, had og kaos. Ingen anden bog provokerer læserne så stærkt til at prøve at se tingene fra en anden vinkel. Læsningen af »Fahrenheit 451«, nydelsen ved den poetiske prosa, er som det første kys, som den første sande kærlighed. Derefter er intet, som det var før. Den, der læser denne bog, vil for hele livet forelske sig i litteratur.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

ADAM JAROMIR UBESKRIVELIG SMUK

På natbordet, på reoler og borde – bøger, som aldrig er blevet læst, af alle mulige grunde, men altid med dårlig samvittighed, hvad der for øvrigt synes at manifestere sig i et stadigt tykkere lag støv.

Og så hoppede hjertet i livet på mig af glæde, da jeg opdagede denne bog i en boghandel. Denne gang var jeg sikker. Jeg ville sluge den fra første til sidste side. Jeg tog ikke fejl.

»Farben des Tages« – en bog, som slet ikke har nogen tekst og som alligevel frembringer en. Et lille leporello-galleri med 168 kulørt-frække billeder, som snor sig gennem mit værelse som en koralsslange, funkler sølvagtigt her og der og bliver »hullet« af og til, så jeg får et nyt frisk blik på mit liv. Jeg lægger mig ned på gulvet, kigger op og ind gennem billederne og mærker først, da det er for sent, at dette smukke reptil har indkredset mig efter alle kunstens regler, og at jeg er fanget i en labyrint, i hvis midte en hankat lurer på mig, med røde knurhår...

»Jeg vælger farverne efter den virkning, deres farvenuance har, efter dens individuelle klang. Mandag grøn, tirsdag blå, onsdag orange, torsdag rosa, fredag kanelfarvet, lørdag er brun og søndag har gule ører... Sådan forestillede jeg mig det, da jeg var ti år gammel og undrede mig over, at ingen andre kendte dagenes farver«, skriver Kveta Pacovska om dette lille vidunder.

I dag er det lørdag. Jeg har sat mig for endeligt at rydde op i lejligheden og tørre støv af.

Jeg er usikker på, om denne dag i det hele taget har en farve.

Jeg tager Kvetas bog og lægger mig på gulvet...

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

GERALD JATZEK HEY DIDDLE DIDDLE: OM BØRNELYRIKKENS MODERNITET

1.

I begyndelsen var ordet og det blev talt. Med opfindelsen af skriften kom det i miskredit. Dem, der kunne skrive, så ned på dem, som stadig kun talte, og skabte de begreber, som forstærkede dette forhold: skriftsprog og dialekt, rigssprog og regionalt sprog.

2.

På tre områder inden for litteraturen er orale traditioner stadig levende: i børnelyrik, i chanson og i folketeater.

Alle tre er suspekter for litteraturens gralsvogtere og ses på med mistro. De gælder som gammeldags og kunstnerisk andenrangs. Det har Lewis Carroll, Bob Dylan og Dario Fo heller ikke kunnet lave om på.

Kritikken, altid ude efter en smule mere akademisk reputation, overtager denne dom. Folke- og vandreteatre er et emne for en kronik, chansons bliver flabet affærdiget af popredaktøren. Og de sjældne anmeldelser af børnedigte beskæftiger sig for det meste med didaktiske og pædagogiske anliggender.

3.

Det, man ikke tager sig af, sygner hen. Det er grunden til, at der udgives masser af billedbøger, som giver tekster med fast venstrekant og løs højrekant ud for at være digte, når der bare i slutningen af linjerne dukker parvis lignende stavelser op. Ved siden af og under tit overdådige illustrationer snubler tekster fulde af brud i billederne og mislykkede metaforer af sted. Bindene sælges på grund af det grafiske design og de næste lyriske grusomheder følger efter.

4.

I begyndelsen var ordet, talt, også sunget, rytmisk og melodisk udformet med rim og vers, gentagelse og modsætning, så det kunne hentes frem af hukommelsen og gives videre.

I mere end et årtusinde har utallige generationer fastlagt, men også ændret, deres stilling inden for natur og samfund med epos, oder, ballader, sange. Mens den i forhold til den unge skriftlige optegnelse fastlægger teksten, som en absolut nødvendighed for videnskab og ret, hører varianter og adaptationer [parodier inklusive] til den orale litteraturs væsen.

Som eksempel skal nævnes de britiske Nursery Rhymes, som ganske vist blev trykt som samling for første gang i 1744, men frem til vore dage fortrinsvis videregives ved recitation, højtlesning, sang.

Grunden til succesen er klar: Digte som Hey diddle diddle og I knew an old lady who swallowed a fly åbner op for en verden af sludder, i hvilken klang triumferer over logik, et fristed, hvor stive regler er ophævet og fantasien kan bevirke alt.

5.

Børn forhandler virkeligheden lige som litteraturen. Den, der fortæller dem en historie, må regne med, at de kræver ændringer i handlingen, eliminerer personer og forlanger at andre kommer med.

I grupper adapterer de sange og tællerim, idet de ændrer navne, steder og egenskaber. Alene, opslugt i leg, smutter de ind i figurer, betræder fantastiske landskaber og svæver på melodier, udefra genkendeligt som mumlede, halv højt sungne variationer. I begge tilfælde er målet at tilpasse en tekst til egne livsvilkår, indtil den opfattes som sand.

6.

Computeren har taget endegyldigheden fra det litterære værk. Det er blevet foranderligt. Digitalt gemte tekster kan ikke blot bearbejdes vilkårligt, de er også kun et klik fra deres multimediale brug. Når tone, billede, film og det skrevne ord samples, filtreres og kombineres på ny, er det et spil, som aldrig tidligere har været muligt.

Det ideale udgangsmateriale herfor er, ikke særligt overraskende, den orale litteratur, har den dog været interaktiv, længe før den første medieteoritiker vandrede her på jord.

7.

Bogen er stadig den vigtigste container for litteratur og vil vel blive ved med at være det endnu i lang tid. Derfor skal man, når man søger efter tekster, som egner sig til mundtlig oplæsning, ikke klatre om i afsides liggende sidedale for at lytte til hyrder og sæterpiger [selvom det har en vis charme]. Et besøg på et bibliotek er nok, faktisk findes digtene fra Edward Lear og Federico García Lorca, fra Christian Morgenstern og Ernst Jandl på tryk.

8.

Hos disse fire eksemplarisk nævnte finder man alt, hvad man kan ønske sig for Europas børn: Lyrik, som opstår af kontinentets på mangfoldige måder sammenblandede traditioner; lyrik, som leger kreativt med former, som gør brug af og ændrer knittelvers og ghasel, haiku og rondeau; lyrik, som skaber sprogmægtige billeder, som læseren træder ind i, for at fylde dem med egne erfaringer.

Der er brug for mere af den slags, hvis man ikke vil overlade feltet til varehusbilledbøgernes samlebandsarbejde.

9.

Jeg ved ikke, hvordan man kan opnå det. En europæisk festival for børnelyrik ville være et godt udgangspunkt. Vigtigere ville et mødested være, hvor tekster bliver oversat, gendigtet, fortonet, dramatiseret, hvor forfattere drøfter fremgangsmåder, musikere følger kontinentets sprogs melodier, hvor videnskabsfolk og kritikere kan lære børnelyrikkens æstetiske og indholdsmæssige mangfoldighed at kende.

10.

Hvorfor det er vigtigt? Den der ved, at sproget kan ændres, forsøger det måske også med verden.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

JAN DE LEEUW EN EKSPERIMENTEL DANS

En bog, som blev skrevet i 1982, men efter min mening ikke har mistet noget af sin betydning; en bog, som er eksperimentel og alligevel ualmindelig læseværdig, aktuel og universel; en bog, som viser hvor intelligent, speciel og samtidig hjerteskerende ungdomsbøger kan være: Aidan Chambers »Tanz auf meinem Grab«. Jeg tror, at kvinde- og LGBT-rettigheder i nærmeste

fremtid vil være lakmustesten for vores samfund, fordi spændingen mellem personlig frihed og acceptans i modsætning til religion og respekt for forskellige kulturer så er inden for rækkevidde – en spænding ikke kun mellem Europa og verden, men en spænding inden for Europa selv. Men bortset fra de politiske emner er »Tanz auf meinem Grab« simpelthen en beundringsværdig bog om kærlighed.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

URI ØRLEV BØGER, EN GAVE FOR LIVET

For eksempel Harry Potter... Er det litteraturen, som giver svaret på dette spørgsmål? Hvis svaret lyder »ja«, hvad så med alle de andre vigtige bøger, som alligevel bliver læst af læsere i mange forskellige aldersklasser? De fleste af dem hører ganske vist ikke til kategorien bestseller. Hvis svaret på spørgsmålet er »nej«, hvorfor er denne bog så blevet til en bestseller i så mange lande?

Det er et held, at denne bog blev skrevet, for mange unge mennesker er vendt tilbage til også at læse bøger uden tryllekunstnere!

Jeg kan huske, hvordan jeg læste som barn. Emnerne, som blev behandlet i bøgerne, interesserede mig slet ikke til at begynde med. Hvis det rørte mig, hvis jeg syntes, det var spændende, blev jeg ved med at læse under dynen med en lommelygte, efter at min mor havde slukket lyset, bogen gravede sig ind i mit hjerte. Senere, da jeg var blevet ældre, kom så pludseligt emnet med, for eksempel slaveriet i Amerika. Pludseligt huskede jeg så »Onkel Toms hytte«.

Når jeg tænker over, hvilke af mine egne bøger der har succes også i andre lande, tror jeg, at emnet faktisk har en vis betydning. Jeg har skrevet en bog, som allerede har eksisteret i tredive år, det vil sige i en hel generation. Det er »Øen i Fuglegade«, en robinsonade, som foregår under holocaust. For øvrigt, til min store overraskelse, var en af de første priser, denne bog fik, Edgar Allen Poe Award for kriminallitteratur i 1985! Og jeg troede, jeg havde skrevet en bog, der handlede om en dreng under holocaust.

Blandt mine bøger findes der én med vers for børn. Denne bog fortæller om en ensom bedstemor, som beslutter sig for at strikke sig sin omverden. Desuden også to børnebørn. Hun blev så nødt til at tage stilling til de problemer, der opstod af det. Lærerne nægtede at optage børnene i skolen. Undervisningsministeriet bekræftede denne afgørelse, fordi børnene kun var »et par tråde og et par huller«. Strikkede børn optager man ikke i skolen, dem underviser man ikke, dem opdrager man ikke.

Da jeg var til litteraturfestival i Mexico, kom en lærer med en indfødts ansigtstræk hen til mig og takkede mig for denne bog. Han sagde: »Børnene i vore indianske landsbyer identificerer sig stærkt med de strikkede børn, fordi de ligeledes er anderledes og bliver isoleret.« Og jeg havde jo bare skrevet en historie for børn. Det beviser den sandhed, der ligger i udsagnet: »Betydningen ligger i betragterens øje«. Man skriver en bog og ved ikke,

hvor den fører læseren hen og hvilke behov, længsler og drømme han sætter i forbindelse med det.

Denne bog havde også stor succes i Indien og er oversat til forskellige indiske sprog. I Israel findes der lærere, som sætter denne bog i forbindelse med jødernes skæbne under holocaust, skønt det på ingen måde var min hensigt.

Der findes bøger, som unge læsere uddrager regler fra for deres videre liv. Jeg ved ikke om disse bøger er skrevet til det formål, det er muligt, måske ubevidst; hvis det er en god og spændende historie skænker den ligeledes den unge læser noget for livet.

For eksempel et specielt forhold til dyr.

To bøger var jeg meget glad for at læse som barn, den ene var »Ciondolino« [på tysk »Max Butziwackel der Ameisenkaiser«] af den italienske forfatter Luigi Bertelli [1858–1920]. En dreng, som ikke vil lave sine lektier, sidder og betragter myrer, som kravler hen over jorden foran ham og siger til sig selv: »Jeg ville ønske, jeg var en myre. Så kunne jeg gå tur hele dagen...« Og pludselig bliver han så til en myre. Fortællingen baseres på Napoleon Bonapartes historie; også Ciondolino bliver til sidst øverstkommanderende i den store hær af myrer og også hans endeligt... Godt, måske findes denne bog stadigvæk og I kan selv læse den. I hvert fald har jeg fra den tid af gjort mig umage for ikke skade små dyr, selv ikke de allermindste [bortset fra myg, og under krigen tøvede jeg ikke med at slå lopper, lus og væggetøj ihjel].

Den anden bog, jeg læste igen og igen, var skrevet for voksne. Den hedder »Bambi« og stammer fra den østrigske forfatter Felix Salten [1869–1945]. Jeg mener den oprindelige bog, hele bogen, ikke den bearbejdede version fra Walt Disney.

Jeg gjorde min mor den tjeneste og begyndte at læse den, og igen kunne jeg ikke rive mig løs, og den blev til en af mine yndlingsbøger. Jeg læste den mange gange og begyndte at tro, det drejede sig om min helt personlige skæbne. Krigen, der herskede omkring os, blev for mig til den store jagt, som man i dag kalder holocaust eller shoah. Min mor og jeg var som Bambi og dens mor. Da vi gik hen over lysningen, som var omringet af jægere, blev min mor dræbt lige som Bambis mor. Også jeg blev opdraget af en tante, men Bambi blev ikke sendt alene, kun med en lillebror, til Palæstina ved krigens slutning. Der findes også andre forskelle. For eksempel havde Bambi en far, som fandt ham og stod ham bi i katastrofen. En sådan far har jeg aldrig fundet.¹

¹ Uddrag af foredraget »Bücher als kindliches Lebensmittel«, som jeg holdt på festivalen.

Den dag i dag hader jeg jægere, der som hobby slår dyr ihjel. Jeg afskyr de adeliges slotte, hvis vægge er pyntet med deres ofres prægtige gevirer eller med skind fra løver og tigre, med skrækkelige glasøjne. I dag foragter jeg især de moderne jægere med det 21. århundredes fantastiske våben, med teleskopkikkerter... Derimod sætter jeg stor pris på de »jægere«, som bevæbner sig med fremragende fotografiapparater, med vores århundredes teleskoper og viser os naturens vidunderlige verden, uden at skade den. I en for længst svunden tid var vi virkelig jægere, vi jagede efter kød for at ernære vores familie og stammefæller. Denne jæger lever åbenbart stadig i os, selvom der ligger kød fra supermarkedet i fryseren – sågar efter at man har slagtet dyr, som er specielt opdrættet til det, indtil man en skønne dag måske vil kunne fremstille kød uden at man behøver at dræbe levende væsener. Det ønsker jeg især for hvalernes skyld. Disse kæmpestore dyr, som synger deres sange ud i de store vidder for at komme i kontakt med deres artsfæller. Unge mennesker i Europa har brug for bøger, som griber én om hjertet, er spændende, interessante, kloge og ikke didaktiske.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

MARIA POPYANNI SOM ET SANDKORN I EUROPA

I mit lille land har jeg opdaget en lillebitte landsby, som ikke findes på noget landkort. Jeg tager tit derhen for at kigge på det Libyske Hav og op på Asterousia bjergene, som rager helt op til stjernerne. På dette sted bor der ørne, som kun spiser marven, som de omhyggeligt suger ud af deres ofres knogler. Det er et lille sted, hvor der ikke går nogen vej igennem, der kunne føre én et andet sted hen. Menneskene dyrker alt, hvad de har brug for i deres haver, de udnytter deres dyr og de henter også, hvad der gør livet dejligt: salt, salt fra klipperne ved havet og honning, en gave fra bierne, som grådigt høster fra timianen, der på denne egn vokser rigeligt af. Menneskene her har aldrig været ude at rejse, men de kender historier om hver en sten i deres hjemegn. Som om deres øjne ikke havde glemt, som om de ikke var blevet trætte og kunne se og høre flere ting end andre. Deres værdighed i betragtning af deres ubemidlethed, smerte og glæde gør altid et dybt indtryk på mig. Og så på den anden side lidenskaben i deres sange og danse. Det eneste, jeg ikke forstår, er, hvorfor det at rejse er så ligegyldigt for dem. For dem finder alt sted her. Denne lille landsby er et sandkorn i det store Europa. Og også her bor unge europæer, som hver dag tilbagelægger mange kilometer for at komme i skole.

På den anden side vokser to unge mennesker op hjemme hos mig i Athen, som drømmer om at studere og rejse ud i verden, som går i skole, i teatret, på museer, til koncerter, på barer. De og deres venner er også europæere med de samme rettigheder, håber jeg, som børn og unge, der bor i den afsides liggende landsby på Kreta, men også som dem, der vokser op i de store byer i Europa. Det er alle sammen børn. Små dele af en stor familie. De skal lære at dele den samme verden og at tage sig af hinanden.

Alle disse unge mennesker mødes i dag og bolttrer sig i internetparadiset.

En lykkelig tid med informationsoversvømmelse, hvor computeren er alt. Leg, information, viden. Men det er ikke noget i sig selv afsluttet med en begyndelse, en midte og en slutning som en bog, en teateropførelse eller en film. Hvordan skal man altså tale med børn og unge, som surfer elegant hen over havets overflade?

Hvordan skal man tage Ariadnes tråd op, hvordan skal man fremmane de uretfærdigheder, som omringer dem i Minotaurus' labyrint? For i

vores tid ser og lærer børnene, ligegyldigt hvor de vokser op, nu hurtigt, at verden er fuld af grundløse krige, af meningsløs vold, social uretfærdighed og at det ikke altid er de gode, der sejrer til sidst. Men se engang, i denne malstrøm af hverdagshændelser kan riget »Der var engang« antage en anden form, men dog blive ved med at være fast og sikkert som Don Quichottes vindmøller. Er det måske vores reaktion på det moderne barbari? Er det måske vores behov for at leve vores liv i enkelthed som beboerne i en gammel landsby, der lytter til jorden og betragter bevægelserne på himlen? Er det måske vores behov for at drømme et nyt eventyr? Var det ikke alligevel myterne, som på forskellige tider i løbet af historiens gang forsøgte at forklare det uforklarlige? Er vores tid måske netop også kommet præcist til et sådant punkt? Til et punkt, hvor vi har brug for en moderne myte, som lærer os at lytte til hinanden, at lytte til jorden, inden vi ødelægger den helt og derefter suger marven ud som ørnene på Kreta?

Jeg elsker eventyr, og hvis der er noget jeg har lært af dem, så er det, at den, der lægger sig ud med alle elementer, den, der går igennem den mørke skov og som standser og lytter til det, dragen, appelsintræet eller den rynkede gamle kone har at sige, er den der vinder til sidst. Den der har travlt, hører aldrig det magiske råd. Er øjeblikket nu måske kommet til at lytte til hinanden?

Da min søn stadig var lille, løb vi afsted for komme rettidigt til skolen, inden det ringede. Pludselig standsede min søn. »Jeg hørte noget inde i træerne. Et firben bad fortvivlet om hjælp.« Jeg kiggede rasende på ham. Endnu sådan et påskud for ikke at gå i skole. Så begyndte han at græde. Jeg vendte mig om og så et træet træ midt i en stor by. Men barnet blev stædigt ved med at sige: »Prøv og hør efter.« Og pludselig følte jeg mig så fattig! Hvor vanskeligt det dog er for mig i hverdagens tempo at høre et fortvivlet firbens råb om hjælp. Hvor rig var min søn, som kunne høre råbet om hjælp, som kunne forvandle realiteten for at overleve. Hvor rige er børnene i hele verden, inden man beskærer deres fantasi.

Hvad for en bog har børnene i Europa brug for? Eventyr, mange eventyr for at besværges det onde. Og så enkelte ord fra bøger, jeg elskede som barn, som jeg nu kommer i tanke om som gode ønsker. Sådan som den store græske forfatter Nikos Kazantzakis' sentens: »Kom så langt du kan, eller bedre: så langt, du ikke kan.« Verset fra Nikos Kavvadias, en af mine yndlingsdigtere: »Dans på hajens finne og ynk dem, som ikke drømmer.« Og højt oppe over alt, højt oppe i masten på det sikkert

byggede skib, som vil sejle over hele Europa, en blind eventyrfortæller, som siger:

»Han så mange menneskers byer og lærte deres væsen at kende; og var på havet udsat for megen smerte i sit sind, bestræbt på at bevare livet og sine ledsageres hjemkomst. Hvor meget han end ønskede det, han reddede ej sine ledsagere. De ødelagde deres eget liv, dårerne, da de spiste Hyperions søns, Helios' okser. Og han fratog dem hjemkomstens dag.«*

Lær altså hele verden at kende, bliv klog af erfaring... Enhver skal gøre sine egne fejl. Begynd. Flyv. Led efter marven.

Og når du finder den bog, som virkelig betyder meget for dig og som du sluger, så mærker du, at du, hvis du stiller dig lidt op på tåspidserne, vil kunne røre ved stjernerne.

* Uddrag af 1. Sang i Homers »Odyssee«, prosaoversættelse ved oversætteren af dette bidrag.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

MARIA PARR BØRN HAR BRUG FOR HISTORIER

Hvilken litteratur har et barn brug for? Og jeg spørger helt åbent og ærligt: Har et barn virkelig brug for litteratur? Jeg har tit vendt og drejet dette spørgsmål – når det kommer til stykket, drejer det sig jo om det, jeg beskæftiger mig med i mit liv. Og lige meget hvordan jeg vender og drejer det: Jeg tror ikke, at et barn virkelig har brug for litteratur. Et barn har brug for kærlighed, sikkerhed, luft, mad, sprog, venner. Der kan blive et fantastisk menneske ud af det, uden at det nogensinde har læst en eneste belletristisk bog. Men der findes noget andet, et barn har brug for, noget lignende: børn har brug for historier. Historier om, hvem de er og om verden omkring dem. Historier, som de kan lege i, historier, de kan drømme i, og historier, i hvilke de kan vokse. Rundt omkring et barn skal luften være tung og fyldt med historier. Historier, som de voksne fortæller, historier, som andre børn fortæller, historier, som børnene selv digter, historier, man ser i en film, eller, og her kommer det; historier, som man læser i en bog. Jeg opfinder historier og allerhelst fortæller jeg dem – men med det kan jeg ikke virkelig nå mange børn! Hvor er det dog dejligt, at jeg kan skrive mine historier ned i en bog! Hvor er det dog dejligt, at alle forfattere kan skrive deres historier ned, så børn, som de aldrig vil lære personligt at kende, alligevel kan høre dem og på deres helt specielle måde kan finde ind i dem.

Jeg tror, at bogen »Ronja Røverdatter« har præget mig. I det mindste har den præget mine drømme. Jeg ville være som Ronja. Lige så stærk, stædig og kærlig. Hvis man forestiller sig, at man har tolv røvere omkring sig, som man aldrig kan få nok opmærksomhed fra, hvis man forestiller sig, at man ejer en hel stor skov og er dronning i den, og hvis man forestiller sig, at man lærer Birk at kende... Og senere har jeg desuden mærket, hvor vigtigt det er, at Ronja var en pige. Havde hun været en dreng, havde jeg vel alligevel villet være som hende – men at hun var en pige og var præcis som hun var, det sprængte alle grænser for det, der var muligt og normalt. Tak, Ronja!

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

IVA PROCHÁZKOVÁ DRØMME OVERVINDER GRÆNSER

Børn, unge mennesker og også voksne i Europa ville jeg i hvert fald anbefale bogen »Muren« fra Peter Sís til læsning, oplevelse og eftertanke.

Dette lille værk fortæller – mere i billeder end i ord – et stort stykke af vores historie. Jeg siger vores, fordi jeg lige som Peter Sís er vokset op bag muren. Eller som man sagde dengang: bag jerntæppet. Det var på den ene side tæt og bombefast, på den anden side kunne man høre og se temmelig meget gennem det. Ingen nøjagtige former eller entydige informationer eller klare klange, nej, »derovre« opfattede vi snarere aftryk og ekkoer, små skår, ufuldstændige og deformerede mursten fra livet.

»Vi vidste ikke noget om Vesten, men vi forestillede os det hele«, fortæller Peter Sís, »og det meget dejligere end den i virkeligheden var.«

Han husker små, men meget vigtige enkeltheder fra vores daværende hverdag, for eksempel teenagerens tøj. Det man kunne købe i almindelige butikker, kunne man ikke gå med, man var nødt til at lave om på det – gøre udskæringen større, ændre farven, sy nederdelen op, lave buksebenene bredere. Hvis en pige ikke ville være til grin, måtte hun med stor fantasi og tålmodighed [og for det meste med bedstemors hjælp] selv sy sine kjoler og frakker, strikke pullovere, få sendt BH'er fra verdenen ude bag tæppet. Drengene derimod limede højere hæle under deres sko og lavede selv solbriller og mandesmykker. Hjemme lavede de elektriske guitarer af akustiske, spillede musik fra Beatles og Stones med dem, sang i en baggård eller en garage forkert forståede tekster – og de blev tit anmeldt for det og forhørt af Stasi som »spredere af kapitalistisk propaganda«.

Livet under et totalitært regime var ikke farveprægtigt og således er tegningerne i bogen også for det meste grå-røde eller sort-hvide. De formidler længsel og angst, to af de følelser, der oftest opstod i hin tid. Et ungt menneske bag muren drømte meget, for i vågen tilstand var verden hæslig, snæver og farlig. Men vore drømme var også farlige, fordi de gjorde realiteten endnu mere fremmed og mere forhadet. Den altid tilstedeværende drøm for os alle hed frihed, men hvordan så denne frihed ud? For den ene var den coca-cola, bluejeans og fede rockkoncerter, en forstod ved frihed det at rejse, og igen en anden muligheden for at tale frit, at læse, at studere efter eget valg, at tænke og at tro.

»Muren« er en fornøjelig, kreativ bog fuld af humor om alvorlige, sørgelige og i mange henseender også tragiske ting. En bog som overfor nutidens unge europæere løfter sløret for, hvordan det var, før de kom til verden, og hvordan det stadigvæk er bag de mange mure i vores verden

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

JANNE TELLER FOR DET GODE I OS

Jeg vil sige meget lidt om de bøger jeg har valgt. For bøger skal læses snarere end omtales. Det de kan der gør dem værd at læse, er netop at de formidler noget via skriften - og dermed via læserens egen forestillingsevne - der ikke kan formidles på anden vis.

Jeg har tilladt mig at vælge ikke en, men to bøger – som jeg synes hører sammen, selvom de umiddelbart er vidt forskellige.

Den første, en billedbog 'Musen der troede på det gode' af Mischa Damjan, fordi jeg mener den kan være med til at gøre os til mennesker det er værd at være.

Bogen handler om en museunge der ikke tror, at dens mor har ret, når hun fortæller, at den skal være bange for katten. For museungen vil jo ikke gøre katten noget, så hvorfor skulle katten ville gøre den noget ondt? I stedet for at løbe sin vej når katten kommer, fortæller den historier. Det lykkes aldrig musen at ændre katten. Men blomsternes, fuglenes og de andre dyrs liv bliver lidt smukkere og lidt mere lysende, når musen fortæller sine historier. Og stinkdyret der lytter med fra sit skjul lidt derfra, glæder sig så meget over historierne at det helt glemmer at stinke.

Jeg fik denne bog som atten-årig af min daværende kæreste, og trods det at den umiddelbart er for små børn, gjorde historien et varigt indtryk på mig. Det er den bog, jeg altid tænker på, når jeg er ved at miste modet og troen på at det nytter at gøre en indsats i den ene eller anden sammenhæng.

Det er en historie der fortæller os, at det nytter at gøre noget godt!

Ja, måske hver enkelt af os ikke kan forbedre verden som vi måtte ønske det. Men hvis blot vi bliver ved at forsøge, forbedrer vi den helt sikkert – også selvom det måske er på områder vi slet ikke havde tænkt på, eller vi måske aldrig selv får det at vide.

Den anden bog, Bertrand Russels 'Vestens Filosofi' beskriver filosofiens oprindelse og vekselvirkning med den sideløbende kulturelle, sociale og politisk-historiske udvikling. Den er egentlig en voksenbog. Men til trods for sit omfattende stof er den meget tilgængelig, og jeg mener at den er netop det man trænger allermest til at læse som ungt menneske i dag for at få et fundament til at forstå - og dermed kunne gebærde sig – både i den verden vi reelt lever i samt den tankeverden vores hoveder befinder sig i. Vestens filosofi fylder på netop der, hvor de moderne skoler synes at stå af: med kolossal viden, indsigt, sammenhænge og gennemtænkte analyser i et

vidtrækkende historisk perspektiv. Trods bogens alder – den er fra 1953 – har jeg ikke set dette gjort bedre af nogen sidenhen.

Jeg selv læste bogen præcis samme år, jeg læste Mischa Damjans bog: da jeg var atten, og den ændrede med et slag mit verdensbillede!

Når bogen er særlig vigtig for unge europæere i dag, er det fordi den giver læserne en viden om det trappetrin vi står på både som borgere i Europa, men også som europæiske borgere i verden. Den giver en unik indgang til vores fælles historie, religioner, kultur- og tankearv og disses udvikling, samspil med og afhængighed af resten af verden. Ikke mindst viser bogen os hvordan den videnskabelige og filosofiske udvikling bygger på den bredere historiske samtid, hvordan det vi ofte kalder 'europæisk kulturarv' ikke ville eksistere uden tankearven fra ikke-europæiske civilisationer, og hvordan alle religioner, og i særdeleshed de tre monoteistiske religioner, er nært knyttet til hinanden.

Uden at det er bogens mål, viser den os hvor latterlig nationalisme, xenofobi og fascisme er: Fordi alt hvad vi er, er afhængigt af alt hvad alle andre er.

Men den viser os også, at vi ikke kan tage for givet, at fordi en klog tanke er tænkt og kendt, vil den også blive fulgt: Der skulle gå flere tusinde år fra de tidlige Athenske demokratier og med mange tilbageslag undervejs før Europa for alvor tog demokratiet til sig som regeringsform. Måske tanker om det enkelte menneskes frihedsrettigheder også vil kunne foranledige nogle læsere til at kigge nærmere på det uhyrlige i de senere års genkomst af menneskehandel og slaveri i ny udformning...?!

Ved at vise læseren hvor stor indflydelse det enkelte menneske kan have på sin samtid - og dermed også sin eftertid - giver Bertrand Russells 'Vestens filosofi' os en forståelse for hvorfor det er så afgørende vigtigt at hver eneste af os, i hver eneste generation eksisterende som kommende, beslutter os for at være: Mus der tror på det gode!

ROBERT PAUL WESTON BØGER MED EN VISION – FOR AKTUALITETEN AF KLASSIKEREN »MOMO« AF MICHAEL ENDE

Jeg er temmelig sikker på, at alle i Tyskland og sandsynligvis også i andre europæiske lande kender Michael Ende. I Canada, hvor jeg voksede op, er det ikke tilfældet. I forbindelse med mine besøg i talrige skoler i forskellige dele af mit land konstaterer jeg igen og igen, at det kun er nogle få børn og unge, som har hørt om Michael Endes bøger. Jeg håber meget, at det er anderledes i Europa. Ende døde i 1995. For at han ikke skal blive glemt, vil jeg gerne nævne ham som en forfatter, man skal være sig bevidst om.

Endes mest kendte roman »Den uendelige historie« udkom 1979. »Momo« er dog efter min mening hans bedste bog. Den handler om en pige, som kæmper mod de hemmelighedsfulde grå herrer, som i deres umættelige grådighed efter tid stræber efter at fylde deres kontoer i deres tidssparebank. Rigtigt, en tidssparebank. Det er præcis det, det lyder til at være: en tilrøget, dubiøs institution, hvor man ikke investerer sine penge, men sin tid. Hvordan man gør det? Ganske enkelt: Man jager af sted, skyder genveje, giver afkald på fred og ro til fordel for åndsforladt, skrupelløs produktivitet.

Hvad jeg – ved siden af den vidunderlige stil, bogen er skrevet i, de sympatiske figurer, de fantastiske eventyr og den farverige skildring – synes bedst om, er romanens gennemtænkte komposition. Ende byder på langt flere ekskursioner og tematiske sidespor end mange andre børnebøger i vores tid. Samtidig gør han igen og igen [kritisk] opmærksom på økonomiske teorier, både på den marxistiske socialisme og på kapitalisme og frie markeder. En speciel opmærksomhed skænker han den absurde idé om grænseløs vækst, rentes renter og tidens voksende varekarakter – alt sammen fænomener, som i dag er meget aktuelle.

I min beskrivelse lyder »Momo« nu selvfølgelig som en knastør afhandling om økonomiske forhold. Men tro mig: Det er overhovedet ikke tilfældet. Ganske vist findes disse teoretiske overvejelser i historien – som excellente og komplekse tanker –, men pakket ind i en fortryllende, helt igennem fængslende historie. Det er en arv fra forfatteren, hvis talent har muliggjort et sådant værk. Og det er et genialt eksempel på, at Philip Pullman ikke tog fejl, da han i sin berømte tale i anledning af tildelingen af Carnegie-medaljen sagde: »Der findes temaer og emner, som er for store til voksenlitteraturen. Dem kan man kun beskæftige sig adækvat med i en børnebog.«

Vigtigt er også den kendsgerning, at Michael Ende ganske vist skrev »Momo« for fyrré år siden, men at bogen i tidens løb er blevet mere og mere

relevant. Når jeg i dag ser mig om i denne evigt bevægende, hektisk præsentede nutid, med instant messaging og permanent online-forbindelse, tror jeg, at det er langt fra tilstrækkeligt mange mennesker, som har læst denne storartede roman. De buddhistiske filosoffer Linda Goodhew og David Loy gør i deres afhandling om emnet med rette opmærksom på det. De skrev: »Det fascinerende ved ›Momo‹ er blandt andet, at bogen udkom i 1973. For det mæret, den skildrer, er i dag vores realitet.«

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]

FLOORTJE ZWIGTMAN TAG DEM ALVORLIGT!

Jeg er som læser opvokset i en tid, hvor børnebøger havde en mission. Denne mission bestod i at tematisere sociale misforhold. Hovedfigurerne blev sendt ud i en mørk skov fuld af problemer: børnemishandling, narkotikakonsum, incest, dødspatroljer i Sydamerika.

Ondt gik det til i det land, hvor bøgernes børn boede, men også meget spændende. Der blev det sande liv skildret og man følte, at man som barn blev taget alvorligt.

Indtil man konstaterede, at det sande liv uden for bøgerne forløb anderledes. For hvor dybt hovedfigurerne i disse realistiske ungdomsromaner end måtte synke, en redning på de sidste sider var garanteret. Alt efter hvilket erhverv forfatteren til den pågældende bog havde udøvet tidlige, dukkede en lærer, en socialpædagog, psykolog eller en anden sympatisk voksen op, der i et eneste kapitel fik det hele vendt til det gode. Eller det lykkedes for hovedfiguren af egen kraft i et enkelt kapitel at udvikle sig fra at være et offer til en helt. For også ungdomsbøger skal, hvad en anmelder engang bebrejdede, give læseren håb.

Nu er håb et stort gode og kan trods mange skuffelser, men som tretten-fjorten-årig blev jeg dog lidt efter lidt klar over, at der fandtes en diskrepans mellem mit eget liv og mine bøgernes heltes. For også jeg var en sympatisk teenager og også jeg havde problemer, men hvor var de kompetente voksne, som igen fik sat mit liv på det rette spor? Dem, jeg kendte, fandt højst på gruppesamtaler, efter hvilke de lænede sig tilfreds tilbage i den behagelige vished om at have bidraget lidt til verdens forbedring. Og mine egne forsætter om at være modig og beslutsom førte sjældent til den lykkelige slutning, som bøgerne lovede.

Langsomt, men sikkert, kom jeg til den overbevisning, at man havde løjet for mig. Og, endnu værre, fik jeg lidt efter lidt en ubehagelig anelse om, at jeg med disse bøger også skulle opdrages hemmeligt...

Hvis du er artig, får du noget rart... og der venter en happy end på helten. Åbenbart var jeg ikke sød nok til at fortjene den belønning, som disse helte i bøgerne fik. Eller var den lykkelige slutning måske kun en ønskedrøm, som havde meget lidt med virkeligheden at gøre?

1997, da jeg for længst ikke var nogen teenager mere, læste jeg »Junk« fra Melvin Burgess, og den har præget mig både som læser og som forfatter. Her var en rask, umiddelbar historie, som kunne underholde et ungt læsepublikum. Og hvad der for mig som voksen læser var endnu mere

vigtigt: en historie af en råhed og psykologisk dybde, som greb mig sådan, som den nederlandske forfatter Renate Dorrestein beskrev med ordene: »Hey du, læs det!«² Og til sidst, hvad der var det allervigtigste, fandtes der helte, som jeg kunne tro på. Fordi de netop ikke var helte.

Kort sagt beskriver »Junk« to unge narkomaners undergang i Bristol først i firserne. Tar er stukket af fra en alkoholafhængig pryglende far, Gemma vil kaste sig ud i det store spændende liv. Det går galt for dem begge to. Narkotika, prostitution, teenagergraviditet... Alle ingredienser fra de almindelige rørstrømske historier findes. Men »Junk« er anderledes. Fordi den viser de unge, sådan som de er.

Da Gemma prostituerer sig for at finansiere sin heroinafhængighed, følger derefter ikke det pligtskyldige samvittighedsnag, fordi »jeg må ikke være noget dårligt forbillede for de unge læsere«. Nej, hun forkynder muntert:

»Sagen er den – jeg kender mine grænser. Jeg er fomuftig. Lily siger, at jeg altid opfører mig fornuftigt, selv når jeg flipper ud. Passer præcist. Jeg sørger for mig selv. Jeg spiser godt. Mine kunder skal benytte kondom. Jeg arbejder ikke på gaden, men i en massagesalon. Jeg benytter aldrig en sprøjte sammen med andre, bortset fra Tar. Jeg er ingen junkie. Jeg kan til enhver tid holde op. Somme tider gør jeg det også i en uges tid eller sådan, bare for at bevise, at jeg har hold på det hele.«

Muntert tripper hun afsted gennem livet, og hvis vi vil råbe til hende: Gør det ikke, lad være med det, tænk dig om..., så ler hun lige op i vores åbne ansigt. Der findes ingen moralsk lektion bortset fra den uundgåelige konklusion, at det her vil gå galt engang.

Gemma er ikke nogen sympatisk figur. Hun er egensindig og egoistisk, blind i sin selvbevidsthed, træffer i et væk forkerte beslutninger og trækker andre med ned i sin undergang. Hun er på ingen måde en helt, som efter ungdomsromanens regler fortjener en lykkelig slutning. Og alligevel kan man ikke lade være med at holde af hende. Det lykkes for Melvin Burgess at skabe figurer, der snarere er skurke end helte, men som har så meget af begge sider, at vi kan forstå, hvorfor de er som de er. Han viser os figurer, som tvinger os som læsere til at blive voksne og se det dårlige i gode mennesker.

Gemma og hendes junkie-venner har mere tilfælles med os end den gennemsnitlige boghelt. De åbner vore øjne for den enkeltes muligheder: kærlighed og had, heroisme og fejhed, godt og ondt. Ingen fastlagte karakteregenskaber, som fordeles mellem umenneske-helt eller umenneske-

² N1: »Hier jij, lees dit!«, i: Renate Dorrestein: Het geheim van de Schrijver. Atlas-Contact

skurk, men afgørelser, som vi kan træffe bevidst eller ubevidst, alt efter omstændighederne og vores luner.

For heltene, som jeg kendte fra de fleste bøger i min ungdom, var det ikke noget problem at træffe de rigtige afgørelser. Forfatterens gode hensigt førte dem derhen. Der fandtes ingen grund for skurkernes ondskab. Forfatteren havde pålagt dem den, han som i sin guddommelige almagt ikke behøvede at levere en forklaring på sin skabnings væsen.

Men disse bøger har så godt som ingenting at gøre med unge menneskers sande kamp med at træffe moralske afgørelser mellem det attraktive gode og det attraktive onde i en verden, hvor det selv for voksne ofte er vanskeligt, eller sågar umuligt.

De unge i Europa har ret til bøger, som kender deres kamp og deres problemer, som tager dem alvorligt, idet de ikke altid præsenterer dem for fiks og færdige løsninger, men animerer dem til at tænke på en lang, måske uendelig, rejse ind i det at blive åndeligt voksen. Vores mission består i ikke længere at være missionærer.

[Oversat fra tysk af Bitten J. Stuhlmann – Laeisz]